

INSON KAPITALIGA INVESTITSİYALARNING IQTISODIY SAMARADORLIGI

Gapparov Azim Qayumovich

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti dotsent v.b., PhD,

Email: gapparovazim@sies.uz

Annotatsiya: *Mazkur maqolada inson kapitaliga investitsiyalarning iqtisodiy samaradorligi, uning nazariy asoslari hamda milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga ta'siri ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotda inson kapitali tushunchasi, ta'lim, sog'liqni saqlash, kasbiy tayyorgarlik va innovatsion salohiyatga yo'naltirilgan investitsiyalarning mehnat unumdorligi, iqtisodiy o'sish va raqobatbardoshlikka ta'siri yoritilgan. Shuningdek, O'zbekiston sharoitida inson kapitalini rivojlantirishga ta'sir etuvchi omillar, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.*

Kalit so'zlar: *inson kapitali, investitsiyalar, iqtisodiy samaradorlik, mehnat unumdorligi, ta'lim, sog'liqni saqlash, innovatsiyalar, iqtisodiy o'sish, raqobatbardoshlik, barqaror rivojlanish.*

Kirish.

Globalashuv va raqamli iqtisodiyot sharoitida inson kapitali mamlakatlarning uzoq muddatli iqtisodiy rivojlanishini belgilovchi asosiy strategik resurslardan biri hisoblanadi. Tabiiy resurslar va moddiy kapital bilan bir qatorda bilim, ko'nikma, malaka, sog'liq va innovatsion salohiyat iqtisodiy o'sishning muhim omiliga aylanmoqda. Shu sababli rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda inson kapitaliga investitsiyalarni ko'paytirish davlat iqtisodiy siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda.

Inson kapitaliga investitsiyalar ta'lim tizimini rivojlantirish, sog'liqni saqlash sifatini oshirish, kasbiy tayyorgarlikni takomillashtirish, ilmiy tadqiqotlarni qo'llab-quvvatlash va raqamli kompetensiyalarni shakllantirish orqali amalga oshiriladi. Bunday investitsiyalar mehnat unumdorligini oshiradi, innovatsion faollikni rag'batlantiradi va korxonalar hamda milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini kuchaytiradi.

O'zbekistonda inson kapitalini rivojlantirish bo'yicha ta'lim, sog'liqni saqlash, ilm-fan va innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Biroq hududlar o'rtasidagi rivojlanish tafovutlari, malakali kadrlar tayyorlash sifati, mehnat bozori talablariga mos kompetensiyalarni shakllantirish va ilmiy tadqiqotlarni tijoratlashtirish bilan bog'liq muammolar mavjud.

Mazkur maqolaning maqsadi inson kapitaliga investitsiyalarning iqtisodiy samaradorligini ilmiy jihatdan tahlil qilish, ularning iqtisodiy o‘shishga ta’sirini baholash hamda O‘zbekiston sharoitida inson kapitalini rivojlantirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Asosiy qism.

Inson kapitali - bu insonning bilim, malaka, kasbiy ko‘nikma, sog‘liq, tajriba va ijodiy salohiyatining iqtisodiy qiymatini ifodalovchi tushunchadir. Inson kapitaliga kiritilgan investitsiyalar uzoq muddatli iqtisodiy natijalarni ta’minlaydi, chunki ular ishlab chiqarish samaradorligini, innovatsion faoliyatni va daromadlar darajasini oshiradi.

Inson kapitaliga investitsiyalar quyidagi asosiy yo‘nalishlarda amalga oshiriladi:

- maktabgacha, umumiy va oliy ta’limni rivojlantirish;
- sog‘liqni saqlash tizimini takomillashtirish;
- kasbiy ta’lim va qayta tayyorlash dasturlarini amalga oshirish;
- ilmiy tadqiqotlar va innovatsion faoliyatni moliyalashtirish;
- raqamli ko‘nikmalar va axborot texnologiyalari bo‘yicha ta’limni rivojlantirish.

Mazkur investitsiyalar iqtisodiyotga quyidagi yo‘nalishlarda ijobiy ta’sir ko‘rsatadi:

- mehnat unumdorligi ortadi;
- aholi daromadlari oshadi;
- innovatsion faollik kuchayadi;
- korxonalarining raqobatbardoshligi yaxshilanadi;
- yuqori qo‘shilgan qiymat yaratuvchi tarmoqlar rivojlanadi;
- iqtisodiy o‘shish sur‘atlari tezlashadi;
- kambag‘allik darajasi kamayadi.

Inson kapitaliga investitsiyalarning asosiy iqtisodiy yo‘nalishlari

Investitsiya yo‘nalishi	Ta’siri	Kutilayotgan natija
Ta’lim	Bilim va malaka oshadi	Mehnat unumdorligi ortadi
Sog‘liqni saqlash	Mehnatga layoqat yaxshilanadi	Ishlab chiqarish samaradorligi ortadi
Kasbiy tayyorgarlik	Zamonaviy kompetensiyalar shakllanadi	Bandlik darajasi oshadi
Ilm-fan va innovatsiyalar	Yangi texnologiyalar yaratiladi	Innovatsion iqtisodiyot rivojlanadi

Raqamli ko‘nikmalar	Raqamli transformatsiya jadallashadi	Yuqori malakali kadrlar yetishadi
---------------------	--------------------------------------	-----------------------------------

Inson kapitaliga yo‘naltirilgan investitsiyalar samaradorligini baholash uchun quyidagi iqtisodiy ko‘rsatkichlardan foydalaniladi:

- mehnat unumdorligi;
- ta’limdan olinadigan iqtisodiy daromad (Rate of Return to Education);
- aholi bandlik darajasi;
- o‘rtacha ish haqi o‘sishi;
- YaIMning aholi jon boshiga to‘g‘ri keladigan hajmi;
- innovatsion mahsulotlar ulushi;
- Inson taraqqiyoti indeksi (HDI);
- Inson kapitali indeksi (Human Capital Index).

Inson kapitaliga investitsiyalarning iqtisodiy samaradorligi

Ko‘rsatkich	Investitsiya natijasi
Mehnat unumdorligi	Ishlab chiqarish hajmi ortadi
Bandlik	Ishsizlik darajasi kamayadi
Daromadlar	Aholi farovonligi oshadi
Innovatsiyalar	Yangi mahsulot va texnologiyalar yaratiladi
Soliq tushumlari	Davlat byudjeti daromadlari ko‘payadi
Eksport	Yuqori texnologiyali mahsulotlar ulushi oshadi
Raqobatbardoshlik	Milliy iqtisodiyotning xalqaro mavqei mustahkamlanadi

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, inson kapitaliga investitsiyalar qisqa muddatda katta xarajatlarni talab qilsa-da, uzoq muddatda iqtisodiy o‘shish, yuqori mehnat unumdorligi va innovatsion rivojlanish orqali yuqori iqtisodiy samaradorlikni ta’minlaydi. Ayniqsa, bilimga asoslangan iqtisodiyot sharoitida inson kapitali iqtisodiy taraqqiyotning asosiy omiliga aylanmoqda.

O‘zbekiston sharoitida inson kapitalini rivojlantirish uchun quyidagi ustuvor yo‘nalishlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

- ✓ ta’lim tizimini mehnat bozori ehtiyojlariga moslashtirish;
- ✓ STEM va raqamli kompetensiyalarni rivojlantirish;
- ✓ sog‘liqni saqlash xizmatlari sifatini oshirish;
- ✓ ilmiy tadqiqotlar va startaplarni moliyalashtirishni kengaytirish;
- ✓ uzluksiz kasbiy ta’lim tizimini rivojlantirish;
- ✓ universitet–biznes–davlat hamkorligini kuchaytirish;
- ✓ inson kapitali samaradorligini baholashning milliy indikatorlar tizimini joriy etish.

Xulosa.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, inson kapitaliga investitsiyalar iqtisodiy o‘rnatishning eng muhim strategik omillaridan biri hisoblanadi. Ta’lim, sog‘liqni saqlash, kasbiy tayyorgarlik va ilm-fanga yo‘naltirilgan investitsiyalar mehnat unumdorligini oshirish, innovatsion iqtisodiyotni rivojlantirish va milliy raqobatbardoshlikni kuchaytirishga xizmat qiladi.

Kelgusida O‘zbekistonda inson kapitaliga investitsiyalar samaradorligini oshirish uchun ta’lim va ishlab chiqarish integratsiyasini kuchaytirish, zamonaviy raqamli kompetensiyalarni rivojlantirish, ilmiy tadqiqotlarni tijoratlashtirish, sog‘liqni saqlash tizimini modernizatsiya qilish hamda inson kapitalini baholashning zamonaviy iqtisodiy ko‘rsatkichlarini amaliyotga joriy etish zarur. Bu chora-tadbirlar mamlakatning barqaror iqtisodiy rivojlanishi va global raqobatbardoshligini ta’minlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdurahmonov Q.X. Mehnat iqtisodiyoti. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2022.
2. Vahobov A.V. Milliy iqtisodiyot. – Toshkent, 2021.
3. Ergashev A. Raqamli iqtisodiyot. – Toshkent, 2022.
4. World Bank. The Human Capital Project 2024 Update. Washington, DC, 2024.
5. United Nations Development Programme (UNDP). Human Development Report 2023/2024. New York, 2024.
6. OECD. Education at a Glance 2024. Paris: OECD Publishing, 2024.
7. Becker G. S. Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education. Updated edition, University of Chicago Press.
8. World Economic Forum. The Future of Jobs Report 2025. Geneva, 2025.